

## Hoofdstuk 11

Hoe zit het ondertussen met het socialisme?

Het behoeft nauwelijks enig betoog dat we ons op dit moment in een uiterst ernstige puinhoop bevinden, zo ernstig dat zelfs de meest afgestompte geesten het nog maar moeilijk kunnen negeren. We leven in een wereld waarin niemand vrij is, waarin nauwelijks iemand enige zekerheid kent, en waarin het bijna onmogelijk is om eerlijk te zijn en toch in leven te blijven. Voor enorme delen van de arbeidersklasse zijn de levensomstandigheden zoals ik die in de eerste hoofdstukken van dit boek heb beschreven, en er is geen enkele kans dat die omstandigheden fundamenteel zullen verbeteren. Het beste waar de Engelse arbeidersklasse op kan hopen, is een tijdelijke en incidentele daling van de werkloosheid wanneer deze of gene industrie kunstmatig wordt gestimuleerd, bijvoorbeeld door herbewapening. Zelfs de middenklasse voelt voor het eerst in haar geschiedenis de druk. Ze hebben weliswaar nog geen echte honger gekend, maar steeds meer van hen raken in een soort dodelijk net van frustratie verstrikt, waarin het steeds lastiger wordt om jezelf wijs te maken dat je gelukkig, actief of nuttig bent. Zelfs de gelukkigen aan de top, de echte bourgeoisie, worden periodiek achtervolgd door een besef van de ellende beneden hen, en nog meer door angst voor de dreigende toekomst. En dit is nog maar een voorstadium, in een land dat nog rijk is door honderd jaar aan buit. Eerdaags kunnen we overspoeld worden door God mag weten wat voor gruwelen – gruwelen waarmee wij op dit eiland in de verste verte niet vertrouwd zijn.

En ondertussen weet iedereen die zijn verstand gebruikt dat het socialisme, als wereldsysteem en mits onvoorwaardelijk toegepast, een uitweg biedt. Het zou er op zijn minst voor zorgen dat we genoeg te eten krijgen, zelfs als het ons van al het andere zou beroven. In feite is het socialisme vanuit een specifiek oogpunt bekeken zo'n elementaire uiting van gezond verstand, dat ik er soms versteld van sta dat het niet allang gevestigd is. De wereld is een vlot dat door de ruimte zeilt met in potentie meer dan genoeg proviand voor iedereen; het idee dat we allemaal moeten samenwerken en ervoor moeten zorgen dat iedereen zijn eerlijke deel van het werk doet en zijn eerlijke deel van de

voorraden krijgt, lijkt zo overduidelijk dat je zou zeggen dat niemand het zou kunnen weigeren, tenzij hij een verdorven motief heeft om aan het huidige systeem vast te houden. Toch moeten we het feit onder ogen zien dat het socialisme geen voet aan de grond krijgt. In plaats van vooruitgang te boeken, gaat de zaak van het socialisme zichtbaar achteruit. Vrijwel overal zijn socialisten momenteel op de terugtocht onder de stormloop van het fascisme en volgen de gebeurtenissen elkaar in een verschrikkelijk hoog tempo op. Terwijl ik dit schrijf bombarderen de Spaanse fascistische troepen Madrid, en is het zeer wel mogelijk dat we nog voordat dit boek gedrukt is weer een fascistisch land aan de lijst kunnen toevoegen, om over de fascistische controle over de Middellandse Zee nog maar te zwijgen, die tot gevolg kan hebben dat het Britse buitenlandse beleid in handen van Mussolini valt. Ik wil hier echter niet verder ingaan op bredere politieke kwesties. Waar het mij om gaat, is het feit dat het socialisme terrein verliest precies daar waar het terrein zou moeten winnen. Terwijl er zoveel is dat ervoor spreekt – want elke lege maag is een argument voor het socialisme – wordt het *idee* van het socialisme minder breed gedragen dan tien jaar geleden. Tegenwoordig is de gemiddelde weldenkende persoon niet alleen geen socialist, maar staat hij er zelfs actief vijandig tegenover. Dat moet hoofdzakelijk aan verkeerde propagandamethoden te wijten zijn. Het betekent dat het socialisme, in de vorm waarin het nu aan ons wordt gepresenteerd, iets inherent afstotends over zich heeft – iets dat precies die mensen wegjaagt die juist in drommen zouden moeten toestromen om het te steunen.

Een paar jaar geleden zou dit misschien onbelangrijk hebben geleken. Het lijkt de dag van gisteren dat socialisten, en dan vooral de orthodoxe marxisten, mij met een superieur lachje vertelden dat het socialisme er vanzelf wel zou komen via een mysterieus proces dat de ‘historische noodzaak’ werd genoemd. Mogelijk leeft dat geloof hier en daar nog wel voort, maar het is op zijn zachtst gezegd fundamenteel aan het wankelen gebracht. Vandaar de plotselinge pogingen van communisten in allerlei landen om bondgenootschappen aan te gaan met dezelfde democratische krachten die zij jarenlang hebben gesaboteerd. Op een moment als dit is het bittere noodzaak om te ontdekken *waarom* het socialisme zijn aantrekkingskracht heeft verloren. En het heeft geen zin om de huidige afkeer van het socialisme simpelweg af te doen als een product van domheid of verderfelijke motieven. Als je die afkeer wilt

wegnemen, moet je die eerst begrijpen, wat betekent dat je in de psyche van de gemiddelde tegenstander van het socialisme moet kruipen, of zijn standpunt tenminste met enig inlevingsvermogen moet onderzoeken. Geen enkel pleidooi is werkelijk weerlegd zolang het niet eerlijk is aangehoord. Daarom is het, hoe paradoxaal ook, noodzakelijk om het socialisme te verdedigen door te beginnen met het aan te vallen.

In de afgelopen drie hoofdstukken heb ik geprobeerd de problemen te analyseren die uit ons anachronistische klassensysteem voortvloeien; ik zal dat onderwerp opnieuw moeten aanstippen, omdat ik geloof dat de huidige, uiterst onnozele aanpak van de klassenkwestie grote aantallen potentiële socialisten naar het fascisme kan jagen. In het hoofdstuk hierna wil ik ingaan op bepaalde achterliggende aannames die fijngeestige geesten van het socialisme vervreemden. In dit hoofdstuk behandel ik echter louter de voor de hand liggende, inleidende bezwaren – het soort dingen dat degene die geen socialist is (ik bedoel dus niet het ‘Waar moet dat geld vandaan komen?’-type) altijd als eerste zegt wanneer je hem over het onderwerp aan de tand voelt. Sommige van deze bezwaren lijken misschien onbeduidend of tegenstrijdig, maar dat doet er niet toe; ik bespreek slechts verschijnselen. Alles wat kan helpen om duidelijk te maken waarom het socialisme niet wordt geaccepteerd is relevant. En besef wel dat ik *vóór* het socialisme pleit, niet *tegen*. Maar voor nu speel ik de rol van *advocatus diaboli*.<sup>95</sup> Ik houd een pleidooi voor het type persoon dat weliswaar sympathiseert met de fundamentele doelen van het socialisme, en het verstand heeft om in te zien dat het socialisme zou ‘werken’, maar die in de praktijk stevast het hazenpad kiest zodra het socialisme ter sprake komt.

Vraag zo iemand ernaar, en je krijgt vaak het semi-luchtige antwoord: ‘Ik heb niets tegen het socialisme, maar wel tegen socialisten.’ Vanuit het oogpunt van logica is dat een zwak argument, maar het slaat wel aan bij veel mensen. Net als bij het christendom bestaat de slechtste reclame voor het socialisme uit zijn eigen aanhangers.

Het eerste wat elke buitenstaander moet opvallen, is dat het socialisme een theorie is die zich in zijn ontwikkelde vorm volledig tot de middenklasse beperkt. De typische socialist is niet, zoals bevroemde oude dametjes zich voorstellen, een woest uitzierende arbeider in een vette overall met een rauwe stem. Hij is óf een jonge ‘snob-bolsjewiek’ die over vijf jaar waarschijnlijk rijk getrouwd is en zich tot het rooms-katholi-

cisme heeft bekeerd; óf, nog typerender, een keurig mannetje met een kantoorbaan, meestal heimelijk geheelonthouder, vaak met vegetarische neigingen, een non-conformistische achtergrond en bovenal een sociale positie die hij absoluut niet van plan is prijs te geven. Dit laatste type komt verrassend vaak voor in socialistische partijen van elke schakering; waarschijnlijk zijn ze *en bloc* van de oude Liberale Partij overgenomen. Daarnaast is er overal waar socialisten samenkomen een verschrikkelijke – werkelijk verontrustende – alomtegenwoordigheid van zonderlingen. Men krijgt soms de indruk dat de loutere woorden ‘socialisme’ en ‘communisme’ met magnetische kracht elke vruchtensapdrinker, nudist, sandaaldrager, seksmaniak, Quaker, natuurgenezers, pacifist en feminist in Engeland aantrekken. Deze zomer reed ik op een dag door Letchworth toen de bus stopte en er twee afschuwelijk uitzien- de oude mannen instapten. Ze waren beiden rond de zestig, klein, roze en mollig, en allebei zonder hoed. De een was obsceen kaal, de ander had lang grijs haar dat in de stijl van Lloyd George<sup>96</sup> was geknipt. Ze droegen pistachekleurige shirts en kaki shorts waar hun enorme achterwerken zo strak in gepropt zaten dat je elk kuiltje kon bestuderen. Hun verschijning veroorzaakte een lichte golf van afgrijzen boven in de bus. De man naast me, vermoedelijk een handelsreiziger, keek naar mij, naar hen, en weer naar mij, en mompelde: ‘Socialisten’, alsof hij ‘Indianen’ zei. Hij had waarschijnlijk gelijk – de I.L.P. hield haar zomerschool te Letchworth. Maar het punt is dat voor hem, als normaal mens, een zonderling gelijkstond aan socialist en een socialist aan een zonderling. Elke socialist, zo dacht hij waarschijnlijk, had wel *iets* excentrieks over zich. En zo’n idee lijkt zelfs onder socialisten zelf te bestaan. Ik heb hier bijvoorbeeld een prospectus van een andere zomerschool die de kosten per week vermeldt en me dan vraagt om aan te geven ‘of mijn dieet gewoon of vegetarisch is’. Ze nemen dus als vanzelfsprekend aan dat die vraag gesteld moet worden. Dit soort dingen is op zichzelf al voldoende om vele fatsoenlijke mensen af te stoten. En hun instinct is volkomen gezond, want de voedselanaat is per definitie iemand die bereid is zich van de menselijke samenleving af te zonderen in de hoop vijf jaar aan het leven van zijn karkas toe te voegen, waarmee ik bedoel te zeggen dat hij het contact met de gewone mens verloren heeft.

Daar komt nog het lelijke feit bij dat de meeste middenklasse-socialisten, terwijl ze theoretisch naar een klasseloze samenleving hunkeren,

zich als lijm aan hun miezerige restjes sociaal prestige vastklampen. Ik herinner me mijn gevoel van ontzetting nog toen ik voor het eerst een I.L.P.-bijeenkomst in Londen bijwoonde (in het Noorden, waar de bourgeoisie minder dicht opeengepakt zit, zou het wellicht anders geweest zijn). Moeten *deze* kleingeestige, miezerige mormels de kampioenen van de werkende klasse voorstellen, dacht ik? Want elke aanwezige, man of vrouw, droeg de ergste stigmata van een neerbuigende middenklasse-superioriteit. Als er plotseling een echte arbeider in hun midden was gestapt, bijvoorbeeld een mijnwerker die nog zwart zag van de kolen, zouden ze zich geneerd, boos en vol walging hebben gevoeld. Sommigen zouden denk ik zelfs met dichtgeknepen neus op de vlucht zijn geslagen. Dezelfde neiging is zichtbaar in de socialistische literatuur, die zelfs wanneer ze niet openlijk neerbuigend geschreven is, qua idioom en denkwijze altijd mijlenver van de arbeidersklasse afstaat. De Coles, Webbs, Stracheys en dergelijke zijn niet bepaald proletarische schrijvers. Het is maar de vraag of er momenteel überhaupt iets bestaat dat als 'proletarische literatuur' omschreven kan worden – zelfs de *Daily Worker* is geschreven in standaard Zuid-Engels – maar een goede variété-komiek komt er hoe dan ook dichterbij dan welke socialistische schrijver ik ook maar kan bedenken. En wat het technische jargon van de communisten betreft, dat staat net zo ver van de normale taal af als de taal uit een wiskundeboek. Ik herinner me een professionele communistische spreker die een publiek van arbeiders toesprak. Zijn toespraak was het gebruikelijke boekachtige spul, vol lange zinnen, bijzinnen, 'niettegenstaande' en 'hoe het ook zij', naast het gebruikelijke jargon over 'ideologie', 'klassenbewustzijn', 'proletarische solidariteit' en al dat soort dingen. Na hem stond er een arbeider uit Lancashire op die de menigte in hun eigen platte dialect toesprak. Er bestond geen twijfel over wie van de twee dichterbij zijn publiek stond, maar ik geloof voor geen goud dat die arbeider uit Lancashire een orthodoxe communist was.

Men moet immers niet vergeten dat een arbeider, zolang hij een echte arbeider blijft, slechts zelden of nooit socialist is in de volledige, logisch consistente zin van het woord. Waarschijnlijk stemt hij op Labour, of zelfs op de communisten als hij de kans krijgt, maar zijn opvatting van het socialisme is totaal anders dan die van de boekgeleerde socialist hogerop. Voor de gewone arbeider, het type dat je op zaterdagavond in elke kroeg tegenkomt, betekent socialisme niet veel meer dan betere

lonen, kortere werktijden en niemand die je commandeert. Voor het meer revolutionaire type, degene die in hongermarsen<sup>97</sup> meeloopt en op de zwarte lijst van werkgevers staat, is 'socialisme' een soort strijdkreet tegen de krachten van de onderdrukking, een vaag dreigement van toekomstig geweld. Maar voor zover ik weet, doorgrondt geen enkele echte arbeider de diepere implicaties van het socialisme. Naar mijn mening is hij vaak een echtere socialist dan de orthodoxe marxist, omdat hij zich wél herinnert wat de ander zo vaak vergeet: dat socialisme rechtvaardigheid en normaal fatsoen betekent. Maar wat hij niet begrijpt, is dat socialisme niet kan worden beperkt tot louter economische rechtvaardigheid en dat een hervorming van die omvang onvermijdelijk enorme veranderingen in onze beschaving en zijn eigen manier van leven teweeg zal brengen. Zijn visie op de socialistische toekomst is een visie op de huidige maatschappij waarin de ergste misstanden zijn weggelaten, waarbij de aandacht nog steeds naar dezelfde dingen als nu uitgaat – het gezinsleven, de kroeg, voetbal en de lokale politiek. Wat betreft de filosofische kant van het marxisme, dat balletje-balletje-spel met die drie mysterieuze entiteiten van these, antithese en synthese; ik ben nog nooit een arbeider tegengekomen die daar ook maar de geringste interesse in had. Natuurlijk klopt het dat er genoeg mensen van arbeiders*afkomst* zijn die socialist in de theoretische boekachtige zin van het woord zijn. Maar dat zijn nooit mensen die arbeider zijn *gebleven*, waarmee ik bedoel dat ze niet met hun handen werken. Ze behoren óf tot het type dat ik in het vorige hoofdstuk aanhaalde, het type dat de middenklasse via de literaire intelligentsia binnenkruipt, óf tot het type dat Labour-parlements lid of een hoge vakbondsbestuurder wordt. Dat laatste type is een van de meest troosteloze verschijningen die de wereld rijk is. Hij is uitgekozen om voor zijn makkers te vechten, en het enige wat het voor hem betekent is een luizenbaantje en de kans om hoger op te komen. Het is niet slechts tijdens, maar juist *door* tegen de bourgeoisie te vechten dat hij zelf een bourgeois wordt. En ondertussen is het heel goed mogelijk dat hij een orthodox marxist is gebleven. Maar ik moet de eerste *werkende* mijnwerker, staalarbeider, katoenwever, havenarbeider of grondwerker nog tegenkomen die 'ideologisch' zuiver is.

Een van de parallellen tussen het communisme en het rooms-katholicisme is dat alleen de 'hoogopgeleiden' volledig orthodox zijn. Het meest in het oog springende aan de Engelse rooms-katholieken – en dan

bedoel ik niet de echte katholieken, maar de bekeerlingen: Ronald Knox, Arnold Lunn en consorten – is hun intense zelfbewustzijn. Blijkbaar denken ze nooit, en schrijven ze zeker nooit, over iets anders dan het feit dat ze rooms-katholiek zijn; dit enkele feit en de daaruit voortvloeiende zelfverheerlijking vormen de gehele handelsvoorraad van de katholieke literaire intellectueel. Maar wat pas werkelijk interessant is aan deze mensen is de manier waarop ze de veronderstelde implicaties van de orthodoxie tot in de kleinste details van het leven hebben uitgewerkt. Zelfs drank kan schijnbaar orthodox of ketters zijn; vandaar de campagnes van mensen als Chesterton en ‘Beachcomber’ tegen thee en vóór bier. Volgens Chesterton is het drinken van thee ‘heidens’, terwijl het drinken van bier ‘christelijk’ is en koffie ‘het opium van de puritein’. Het is voor deze theorie jammer dat katholieken massaal in de matigingsbeweging vertegenwoordigd zijn en dat de grootste theedrinkers ter wereld de katholieke Ieren zijn; maar waar het mij hier om gaat, is de geesteshouding die zelfs van eten en drinken een aanleiding voor religieuze onverdraagzaamheid weet te maken. Een katholiek uit de arbeidersklasse zou nooit zo absurd consequent zijn. Hij brengt zijn tijd niet door met peinzen over het feit dat hij rooms-katholiek is, en hij is zich niet zo bewust van een verschil met zijn niet-katholieke burens. Vertel een Ierse havenarbeider in de sloppenwijken van Liverpool dat zijn kop thee ‘heidens’ is, en hij zal je voor gek verklaren. En zelfs in serieuzere zaken begrijpt hij niet altijd de implicaties van zijn geloof. In de rooms-katholieke huishoudens in Lancashire zie je het crucifix aan de muur en de *Daily Worker* op tafel. Alleen de ‘hoogopgeleide’ persoon, en dan vooral de letterkundige, weet hoe hij een fanaticus moet zijn. En, *mutatis mutandis*, geldt hetzelfde voor het communisme. Bij een echte proletariër wordt het geloof nooit in zijn pure vorm aangetroffen.

Men zou natuurlijk kunnen zeggen dat zelfs als de theoretische, boekgeleerde socialist zelf geen arbeider is, hij tenminste door een liefde voor de werkende klasse wordt gedreven. Hij probeert zijn burgerlijke status af te schudden en aan de zijde van het proletariaat te vechten – dat is klaarblijkelijk zijn drijfveer.

Maar is dat wel zo? Soms kijk ik naar een socialist – het intellectuele, pamfletten schrijvende type met zijn spencer, zijn warrige haar en zijn citaten van Marx – en vraag ik me af wat in godsnaam zijn werkelijke drijfveer is. Het is vaak moeilijk te geloven dat het een liefde voor wie dan